

Csomó Orsolya

Húsvéti processziók a zágrábi székesegyházban

A zágrábi székesegyház processziós gyakorlata gazdagon dokumentált a XVII–XVIII. században. Hat kéziratos és egy nyomtatott processzionále maradt fenn ebből a korszakból.¹ Kronologikus sorrendben mutatom be itt ezeket a forrásokat.

- VII-104 (kéziratos processzionále; 1697) — a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Archívuma (Arhiv Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti)
- MR 108 (kéziratos processzionále; 1698) — Székesegyházi Könyvtár (Metropolitanska Knjižnica)
- II.a.25 (kéziratos processzionále; 1734) — a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Archívuma
- MR 191 (kéziratos processzionále; 1742) — Székesegyházi Könyvtár
- II.a.31 (kéziratos processzionále; 1750) — a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Archívuma
- Rukopisa 158 (kéziratos processzionále; töredék a XVIII. század első feléből, dátum nélkül) — Állami Archívum (Hrvatski Državni Arhiv)
- 01-75-75 (nyomtatott processzionále; 1751) — a Teológiai Fakultás Könyvtára (Biblioteka Bogoslovnog Fakulteta)

A kódexek évszámait látva felmerülhet a kérdés, hogy milyen anyag található ezekben a meglehetősen kései kéziratokban. A Magyar Egyházzene VII/2. számában a virágvasárnapi processziókról írt tanulmányomban már kifejtettem ezt a témát,² ezért itt csak röviden idézem fel a legfontosabb tényeket. Pázmány Péter esztergomi érsek az 1629–30-as nagyszombati zsinaton elrendelte a római rítus és szerkönyvek átvételét, amely ellen a zágrábi egyházmegye tiltakozott. Hosszas hadakozások végeredményeképpen az a kompromisszum született, hogy a zágrábi püspökség ugyan átvette a római rítust, de maga a székesegyház megőrizhette középkori hagyományát — egészen 1788-ig. Ilyen értelemben tehát ezek a kódexek a középkorra vonatkozó retrospektív forrásoknak tekinthetők.³

¹ Katarina Ljivljanić már röviden említette ezeket a kódexeket diplomamunkájában. (Katarina Ljivljanić: *Nepoznati rukopisni procesional u kontekstu procesionalnih obrednih priručnika zagrebacke stolnice s kraja 17. i prve polovice 18. stoljeca*. Zagreb 1989. D-1297 a Zágrábi Egyetem Zeneakadémiáján. További részletes leírás található majd róluk Michel Huglo következő processzionále-kötetében, RISM B XIV2 mely hamarosan megjelenik.

² Csomó Orsolya: „Virágvasárnapi processzió a zágrábi székesegyházban”, *Magyar Egyházzene* VII (1999/2000) 196–208.

³ Erről a vitáról ld. Knauz Nándor: „A magyar egyház régi szokásai I. A római rítus behozatala”, *Magyar Sion* 3 (1865) 401–413, továbbá Carolus Kniewald: „Officium et missa de Conceptione et

Középkori processzionále nem maradt fenn Zágrábból, de —az általános magyar gyakorlatnak megfelelően— más műfajú könyvekbe (misszále, graduále, intonárium) beleírtak processziókat. Három ilyen korábbi forrást használtam fel összehasonlítóképpen: MR 133 Zágrábi Misszále (XIV. sz.), MR 10 Zágrábi Intonárium (XV. sz. vége), 1511-es nyomtatott misszále. Az MR 133 misszále segítségével egészen a XIV. századig visszamenően lehet nyomon követni a processziós anyag változásait, egyezéseit.⁴

A táblázatba nem került bele, mégis kiegészítésként idevettem az MR 191 jelzetű kódex függelékében található mintegy 80 oldalas ceremoniále anyagát, melyet nemrégiben volt alkalmam áttanulmányozni, és mely újabb támpontokat kínál a processziók rekonstruálásához. A ceremoniále évszáma pontosan nem határozható meg, mindenképpen a főrészt után keletkezett, tehát 1742 utánra tehető, anyagát tekintve viszont nagyon hasonló a processzionálékra, több középkori vonást is felmutatva, tehát a tridenti rítus átvétele, azaz 1788 előtt íródhatott.

Húsvét processziói az ünnep különböző szertartásaihoz kapcsolódnak. A tanulmány végén található átirások nagy mennyiségét az indokolja, hogy a húsvéti processziókat teljességükben tudjuk vizsgálni a köztük levő összefüggések, párhuzamok miatt. Ilyen módon tehát nyomon követhetjük a processziókat a húsvéti vigíliától kezdve egészen az ünnep másnapjáig. Hozzá kell tennem azonban, hogy a következőkben nem teljes liturgia-leírást találunk, hanem átirásaim és azok kifejtése kizárólag a processziós mozzanatokra szorítkoznak.⁵

A húsvéti vigília nagyszombaton

Nem véletlen a liturgikus idő illetően megjelölése. Szükség van valóban mindkét megjelölésre, mivel az egyes szertartások időpontja nem a ma megszokott. Pontos időmeghatározással csak az MR 191 ceremoniáléjában találkozunk, de a szertartások rendjéből arra lehet következtetni, hogy egy olyan romlásnak lehetünk tanúi, melyben a vigília-szertartás nem este kezdődött, hanem nagyszombat délelőtt. A ceremoniále egészen pontos időket ad: a tűzszenteléshez reggel fél 8-kor indul az asszisztencia (e szertartás végén az allelujás miséhez kapcsolódik egy rövidített vespérás), délután 3-kor harangoznak a 4-kor kezdődő kompletóriumhoz, a matutíniumra (végén rövidített laudessel) pedig éj-

Nativitate B. M. V. secundum consuetudinem veterem Zagrabiensem", *Ephemerides Liturgicae* LXXIII (1959) 6–10.

⁴ A XIV. század azért is fontos a zágrábi liturgia számára, mert a század elején élt olasz származású domonkos püspök, Augustino Gazotti (1303-1322) alakította át a zágrábi liturgiát úgy, hogy az esztergomi fő vonalon belül egyéni színt kapott. A püspök liturgiarendező szerepéről lásd Carolus Kniewald: *i.m.* 6–10!

⁵ A középkori források műfajukból adódóan tartalmazzák az egész szertartást, de itt azokból is csak a processziós mozzanatokat emeltem ki.

félkor kerül sor.⁶ Ebben az időszakban tehát a nagyszombat nem liturgia-mentes nap; a végén találjuk a vigíliát a hozzá kapcsolódó laudesrészlettel.

A vigília-szertartás legelején történő tűzszentelés részletes leírását találjuk a két misszáléban, továbbá az MR 10 intonáriumban (ez utóbbiban a szentelés szövege nélkül). Ebből a három forrásból tudhatjuk meg a menet szereplőit is: az officiáns a szolgálattevőkkel,⁷ nem égő gyertyákkal és tűz nélküli tömjénezőkkel vonul a tűzszentelés helyére. Itt felolvassák a tizenöt graduális zsoltárt, miközben körbejárják a tüzet.⁸ A tűzszentelés befejeztével a templomba visszatérve Prudentius himnusát éneklük: *Inventor rutili*.⁹ Ennél a mozzanatnál kapcsolódnak bele a szertartásba a processzionálék. A himnuszt a korátorok kezdik, majd az egész kórus az 1. vsz.-ot refrénként ismételve folytatja az éneklést. A himnuszt a IV–V. század fordulóján élt szerző Liber Cathemerinon („Mindennapi himnuszok könyve”) című, 12 versből álló ciklusának 5. darabja, mely a napszakok közül —Szent Ambrus felosztása szerint— lámpagyújtásra készült. Strófaszerkezete —feltételezhetően Horatius verselésformáját szem előtt tartva— 4 aszklépiadészi sorból áll.¹⁰

A húsvéti örömeinek (Exsultet) és az ószövetségi próféciák után érkeztek el a következő processziós mozzanathoz, a keresztkútszenteléshez, azaz a keresztkúthoz vonuló körmenethez. A keresztkút helyéről is csak az MR 191 ceremóniáléja ad felvilágosítást, bár az sem konkrétan a kútról beszél, csak arról, hogy hová készítik elő a keresztkútszenteléshez szükségeseket: a Szent Mihály-oltár háta mögé készítenek „egy vízzel telt korsót és egy széket a püspöknek, ahol a keresztkút megáldása közben ül vagy áll arccal a Szent Kereszt-oltár felé”. A körmenetben szereplő tárgyakról a két misszáléból és az MR 191 ceremóniáléjából értesülhetünk részletesen: keresztek, zászlók, evangélium, ereklyetartó, szent olaj, krizma, „és más, ami a keresztkút megszen-

⁶ MR 191 ceremóniále 22–25.

⁷ A rubrikák a „ministri” szót használják, de ez középkori értelemben az összes nem konkrét eszközhöz kapcsolódó feladatot ellátó szolgálattevőt jelenti. Ezek a személyek a papi rend kisebb fokozatait viselték, nem a mai értelemben vett ministránsok.

⁸ Ps. 119–133. Az Egri ordináriuskönyv szerint tizenötször járják körbe a tüzet, mind a tizenöt alkalommal viaszkeresztet dobnak bele. Dobszay László kiad.: *Liber Ordinarius Agriensis* [Musicalia Danubiana Subsidia I.] Budapest 2000. 319. nr. 232. (Az egész húsvét leírását a 319–323. lapokon találjuk.)

⁹ Eredetileg alkonyati lámpagyújtásra született himnus, mely később vált a húsvéti vigília-szertartás körmeneti himnuszává. Szendrei Janka: *A himnus*. Budapest 2000. 20.; Bruno Stäblein: *Hymnen I. — Die mittellalterlichen Hymnenmelodien des Abendlandes*. [Monumenta Monodica I., Kassel—Basel 1956] (MonMon I.) XI. nr. 1001–1003.; Guido Maria Dreves — Clemens Blume — Henri Marriot Bannister: *Analecta Hymnica Medii Aevi*. 55 kötet Leipzig 1886–1922. (AH) 50., 31.; Kiadva: Szendrei Janka — Dobszay László — Rajeczky Benjámín: *Cantus Gregorianus ex Hungaria*. Budapest 1981. nr. 39.; (a Futaki graduáléból) lemezen: *Magyar Gregorianum* 5. nr. 1.

¹⁰ Déri Balázs: „Prudentius és vízkereszti himnusza”, *Magyar Egyházzene* VI (1998/1999) 43–44. Részletes tanulmány található a szerző doktori disszertációjában, mely az Argumentum kiadónál a közelmúltban jelent meg *A rész és az egész* címmel (63–79).

léséhez szükséges”.¹¹ A keresztkút körüli elrendeződésről ezen a helyen csak az MR 10 intonárium ír, pontosan meghatározva, ki ki mellett áll. A többi kódex (csak néhányuk) a húsvétvasárnapi vesperás körmeneténél részletezi a felállás rendjét. Ennek leírásától most eltekintek, mert a cikk végén látható rajzból sokkal érthetőbb, mint bármilyen szóbeli magyarázatból. Egyetlen érdekességre hívom fel a figyelmet: ahogyan az a menetben résztvevő tárgyak leírásában már látható volt, két kereszt szerepel a keresztkút körül.

A processzió közben ismét a korátorok kezdik, ezúttal a *Rex sanctorum angelorum*¹² processziós himnuszt. Itt valójában egy verses formában előadott litániáról van szó, melynek előadásmódja a processziós himnuszoknál általános előadásmód: első versszaka egy refrén, amely dallamában is különbözik a többi versszaktól. Ezt a versszakot hol egészében, hol pedig csak a második felétől (repetendájától) — *Totum mundum adiuvá* ismétli a kórus. (R 1,2 - 1. vsz. - R 2 - 2. vsz. - R 1,2 - 3. vsz. - R 2 ...) Valódi versszakai között az első szövegkezdete: *Ora primum tu pro nobis*, mely a Monumenta Monodica I. kötetében a himnusz megjelölésére szolgál. Egy különleges versszak található a himnuszban, a *Fac in terra* kezdetű. Ezt a konkrétan a keresztkút megszenteléséről szóló versszakot egyedül az officiáns éneklí háromszor ismételve egyre magasabb hangon. Eközben a szolgálattevőkkel együtt megkerüli a kút. A következő versszaktól kezdve ismét a korátorok veszik át a szólisták szerepét. A kút körbejárása után elmondják a *Pater Nostert* és a *Credot*. Ezt követi a kút megáldásának szertartása, mely csak a két misszáléban található.¹³ A keresztkút körüli jelenet a korátorok által intonált *Mindenszentek litániájával* ér véget. A szertartás folytatásának leírását a két misszálén kívül a II.a.25. jelzetű processzionále is tartalmazza. Ez utóbbi forrás a *Kyrie paschale* megszólalásánál orgonaszóról is ír.¹⁴ E mise végéhez kapcsolódik a rövidített vesperás, mely a szertartás fent felvázolt időpontjából fakad. Az egész szertartásból hiányzik a Credo, az Offertorium és az Agnus Dei, aminek az oka az, hogy ez a mise egy ősi formát rögzített, amikor még ezek a tételek nem állandósultak.¹⁵ Ezt az ősi formát jelzi a traktus jelenléte is második olvasmányközi énekként.

¹¹ MR 191 ceremóniále 24. oldal, 33. paragrafus. Ez a ceremóniále azok helyét is leírja részletesen, akik nem vesznek részt a körmeneten a keresztkútszentelések: a prépost, a lektor és a kántor a fent említett helyen (azaz a kórusban), a többi kanonok a Szent Orsolya-, a Szent Mária Magdolna- és a Szentháromság-oltár előtt, a korátorok a Szent Borbála-oltár előtt, végül a többiek a succentorral és a prebendáriusokkal a Szent Miklós-oltár előtt.

¹² A Ratpertusnak tulajdonított 15 szótagos, trochaikus lejtésű himnuszból lásd részletesen MonMon I. XIII., nr. 1020., AH 50,183!

¹³ A kút megáldásának könyörgései nem tartoznak szorosan a processziós mozzanathoz, ezért itt nem kerültek bele az átirásba.

¹⁴ Érdekes ezt külön megjegyezni, hiszen ezen a helyen kívül máshol nem találunk egyáltalán orgonáról említést egyik processzionáleban sem, viszont itt az MR 191 ceremóniáléja is ír orgonáról. (Az MR 191 ceremóniáléjában sok helyen szerepel orgona.)

¹⁵ Szunyogh Xavér Ferenc: *Magyar—latin misszálé*. Budapest 1933. 499.

A vigília harmadik és egyben utolsó körmeneti mozzanata a matutínumhoz kapcsolódik. Húsvét éjszakáján egy rövidített matutínumot mondanak, egy noktunnussal. A matutínum 3. responzóriumának befejeztével a szolgálattevők¹⁶ fehér dalmatikába öltözve baldachin alatt hozzák az Oltáriszentséget a főoltárra,¹⁷ miközben gyerekek éneklik a *Surrexit Dominus* antifónát. Az officiáns átveszi a szentségtartót a diakonustól, kinyitja, és az Oltáriszentséget a paténára helyezi. A Szentséget felmutatva egyre jobban a hívek felé fordulva háromszor énekli mind magasabb hangon: *Pax vobis ego sum, alleluia*, melyre a kórus felel: *Nolite timere, alleluia*. Ezt követi a *Te Deum*, majd a matutínum végeztével közvetlenül hozzákapszolva a *laudes* (szintén rövidített formában), végül az egész szertartást egy a templomon belül a sekrestyéhez vonuló körmenet zárja a *Christus Surrexit* kanció éneklésével. A kanciót a főcelebráns intónálja a főoltártól.

Itt érdemes egy pillanatra megállnunk, hiszen az összes processzionáléban ez az egyetlen hely, ahol kancióról említést találunk, de itt is latinul. Ez is jelzi a zágrábi székesegyház liturgiájának konzerváló jellegét, hogy míg ebben az időben a tőle alig néhány száz méterre fekvő, a jezsuiták által vezetett Szent Katalin-templomban és a Szent Márk-plébániatemplomban már komoly többszólamú és hangszeres zenei kultúra élt az istentiszteleteken, addig a székesegyházban szinte alig engednek be a liturgiába mást a gregoriánon kívül.

A Magyarországon a Zsigmond-kori töredékből ismert és legelső magyar népéneként számon tartott *Christus surrexit* (... a morte resurgens) kanció (*Christ ist erstanden*) már az ezredforduló óta népszerű volt Európában. Helye a liturgiában hamar rögzült. Vagy a húsvéti matutínumhoz kapcsolódó húsvéti játékokban szerepelt, vagy pedig a *Victimae paschali sequentiába* — esetleg több részletben — besúruva. Előfordult önállóan is, a matutínumot záró *Te Deum* előtt vagy után, vagy pedig a *Te Deum*hoz kapcsolódó akklamációk egyikeként.¹⁸ (Zágráb tehát kapcsolódik az európai hagyományhoz, mert a kanció a matutínum végén, a *Te Deum* után jelenik meg.) Dallamát tekintve a *Victimae paschali sequentia* „... *Scimus Christum surrexisse*” sorából származtatják, de nem világos, hogy melyik keletkezett előbb. A dallamnak két formája ismert: egy rövidebb, 4 soros változat, refrénnel, és egy hosszabb, kilenc sor + refrénné bővült, mely Magyarországra a német evangélikusokon keresztül került.¹⁹ Valószínűleg ennek a kibővített formának további változata a *Christ lag in Todesbanden* Luther-korál is.²⁰ A kanciót többnyire népnnyelven énekelték, való-

¹⁶ MR 191: konkrétan Kemlek archidiákonusa.

¹⁷ MR 10: elefántcsont ládában hozzák az Oltáriszentséget.

¹⁸ Johannes Janota könyvében több németországi forrást összehasonlítva taglalja, hogy hol szerepelt a *Christ ist erstanden* a liturgiában. Johannes Janota: *Studien zu Funktion und Typus deutschen geistlichen Liedes im Mittelalter*. [Münchener Texte und Untersuchungen zur deutschen Literatur des Mittelalters 23.] München 1968. 170–187.

¹⁹ J. S. Bach: 389 *Choral-gesänge für gemischten Chor*. Herausgeben von B. Fr. Richter. Leipzig, Breitkopf 36.

²⁰ J. S. Bach: *i.m.* 38–41.

színűleg még olyankor is, amikor latinul volt kiírva, sőt előfordulhatott az is —főként többnemzetiségű területeken—, hogy egyszerre több nyelven hangzott el.²¹

A XVIII. századra kialakult és elterjedt egy másik *Christus surrexit* dallam is (... *mala nostra textit*), mely *d-a* kvintlépéssel kezdődik. Szövegét először Telegdi Miklós prédikációs könyvéből ismerjük, dallammal pedig először a Cantus Catholiciben található, de szöveges formában szinte minden XVI–XVII. századi gyűjteményben szerepel. Formája: négy sor + refrén, melyből az első négy sor dallszerkezete az új stílusú magyar népdalok előfutárának tekinthető (AA⁵BA). Néphagyományban is fennmaradt több változatban, egészen napjainkig.

A XVIII. századra azonban a két szöveg és két dallamcsalád erőteljesen keveredett. Ez mutatkozik meg az általunk vizsgált kódexekben is. Többségük csak rubrikában említi a kanció éneklését, amiből nem derül ki, hogy melyik szöveg- és melyik dallamváltozatot énekeltek. Mindössze három forrás közül kettőt is: a II.a.25. jelzetű kódexben a régebbi dallam található (129^a), de a később meggyökerezett, német evangélikusoktól átvett kibővített formában és a ... *mala nostra textit* szövegváltozattal. Az MR 191 (51–52) és a nyomtatott processzionále (70) a későbbi dallamot hozza, 6 versszakkal. Elképzelhető tehát, hogy mindkét dallam használatban volt ebben az időszakban Zágrábban. Érdemes azonban megjegyezni, hogy az 1757-es kiadású Cithara Octochorda (zágrábi latin-horvát énekeskönyv) 166. lapján a régebbi dallam található meg.²²

²¹ Erről a kérdésről lásd Karl Young: *The Drama of the Medieval Church* I–II. London 1933. (reprint kiadás: Oxford 1962) 231!

²² Horvát nyelvű változatáról mindkét dallamnak tudunk már a XVII. századból egy pálos énekgyűjteményből: Koraljka Kos — Antun Sojat — Vladimir Zagorac (kiad.): *Paulinski zbornik*. HAZU Zagreb 1991.

A két ének rövid irodalma:

Christ ist erstanden: Papp Géza: *A XVII. század énekelt dallamai* [Régi Magyar Dallamok Tára (RMDT) II.] Budapest 1970. 152., 262; Kisdi Benedek: *Cantus Catholici* [Magyar Irodalmi Ritkaságok (MIR) 35.] Budapest 1935. 97., 101; Holl Béla — Stoll Béla (szerk.): *Katolikus egyházi énekek* (1660-as, 1670-es évek) [Régi Magyar Költők Tára (RMKT) XV.] Budapest 1992. 248.; Rajeczky Benjamin: „Többszólamú zenénk emlékei a 15. század első feléből”, in *Rajeczky Benjamin írásai*. Budapest 1976. 152–153., 168–171; Walther Lipphardt: „Christ ist erstanden”, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie* 5 (1960) 96–114; Camillo Schoenbaum: „Die Wiesen des Gesangbuchs der Böhmisches Brüder von 1531”, *i.m.* 3 (1960) 44–62., Adolf Boes: „Die reformatorischen Gottesdienste in der Wittenberger Pfarrkirche von 1523 an”, *i.m.* 6 (1961) 49–61.

... *mala nostra textit*: Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai* [Régi Magyar Dallamok Tára (RMDT) I.] Budapest 1958. 68., 69., 70; MIR 35. (1935) 95; RMKT XV. 249; továbbá néphagyományból fennmaradt változatok: Szendrei Janka — Dobszay László — Rajeczky Benjamin: *XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*. Budapest 1979. I. 48., II. 21.

Mindkét ének szövegváltozatainak magyarországi előfordulásait lásd Horváth Iván — H. Hubert Gabriella: *Répertoire de la poésie hongroise ancienne*. [Ad Corpus Poeticarum, Paris 1992] 349–356!

Átfogó tanulmány mindkét dallamról Dobszay László: *A magyar népének* I. Veszprém 1995. 53–54. és 56–57. A magyarországi protestáns előfordulásokra és a többszólamú feldolgozásokra kitékintéssel lásd Ferenczi Ilona: „Krisztus feltámad. Magyarországi egy- és többszólamú adatok a 16–17. századból”, *Zenetudományi dolgozatok* 2 (1979) 85–98.

A kanció liturgiába való belegyökerezését jelzi, hogy az MR 191 ceremóniáléja már „hymnus”-nak hívja (26. lap nr. 34).

Kedves megjegyzése néhány kódexnek a szertartás végén (VII-104, MR 108, Rkp 158), hogy „mindezek végeztével ki-ki megy a maga dolgára”.

A húsvéti nagymise

A húsvéti nagymisé egy külső processzió vezet be. Ennek körmenete nem található meg a misszálékban, ezért itt a középkori hagyomány megismerésében csak az MR 10 intonárium használható. A *Vidi aquam* szenteltvízhintő antifóna után a Mária-templomhoz mennek a *Cum Rex gloriae Christus* antifóna éneklése közben. Ott rögtön hozzáteszik a *Regina caeli* húsvéti Mária-antifónát verzikulussal és orációval. A székesegyházba visszafelé menet első versszakát refrénként használva szólal meg a *Salve festa dies* ünnepi processzió-himnusz.²³ A nyomtatott processzionále hozzáteszi az *Ecce renascentis* versszak előtt, hogy a templomba belépve még annyi versszakot énekeljenek, amennyi szükséges. A templomon belül a körmenet a Szent László-oltár kórusa felé tart (bal oldali apszis főoltára), ahol felhangzik a *Sedit angelus* antifóna. (A többi kódex szerint már a templomba belépve el kezdik ezt az antifónát.) Processziós antifóna lévén e tételnek verzusai is vannak, melyek közül az első (*Crucifixum Dominum laudate*) a gyerekek éneklék („pueri vociferati” vagy „pueri seminaristae”, tehát nagyobb gyerekek) a Szent László-oltár előtt állva a püspök felé arccal. Második verzusát (*Recordamini quomodo praedixit*) kántorok vagy korátorok éneklék. Elhelyezkedésükről a processzionálék csak annyit írnak, hogy a kellő vagy megfelelő helyen („in loco solito” vagy „in loco debito”), az MR 10 intonáriumban azonban részletes leírást találunk: „a szentély bal oldalán állva, a kórus felé fordított arccal”. Az itt leírt processzió megismétlendő a húsvéti idő minden vasárnapján; a stációs templom felváltva a Mária-templom és a Szent Ferenc-templom. A nyomtatott processzionále és az MR 191 ceremóniáléja kiegészíti azzal, hogy az elkövetkező vasárnapokon a Mária-templomban a kis *Regina caeli* (1. tónus), míg a Szent Ferenc-templomban a nagy *Regina caeli* (5. tónus) éneklendő a responzórium²⁴ után. A nyomtatott processzionále még hozzáteszi, hogy rossz idő esetén az egész processzió a templomon belül tartandó, ahol az első stáció a Szent Mihály-oltár.

A régebbi dallam a mai énekeskönyvekben: *Éneklő Egyház. Római katolikus népénektár*. Budapest 1985. 98., 101., 842. *Énekeskönyv magyar reformátusok számára* (1. kiad. 1948): 185., 213. *Evangélikus énekeskönyv* (1. kiad. 1984): 215., 227.

Az újabb dallam a mai énekeskönyvekben: K 103., 119., 549. és R 352., 354.

²³ Venantius Fortunatus disztichonban írt himnuszáról: *MonMon* I. XII., nr. 1008., AH 50, 69 ff.

²⁴ Mind a nyomtatott processzionále, mind az MR 191 ceremóniáléja —valószínűleg verzusai miatt— responzóriumnak hívja a *Cum Rex gloriae Christus* processziós antifónát.

A húsvéti nagyvecsernye

Amint azt a nagyszombat processzióinál már láthattuk, húsvétkor a zsolozsmában is megjelennek processziós mozzanatok. A húsvéti nagyvecsernye ennek kiemelkedő példája. Az egyház az újonnan megkereszteltekkel egy héten át ünnepli a keresztvízből fakadó új életet a keresztkúthoz vonuló körmenettel. A vesperás körmeneten kívüli része is rendhagyó.²⁵ Ennek leírását —műfajából kifolyólag— sem találjuk a misszálékban, de kiegészítésképpen a XV. századi MR 65 jelzetű zágrábi kéziratot breviáriumot és az 1484-es zágrábi nyomtatott breviáriumot használtam fel korai összehasonlításul. A két breviáriumból és az MR 10 intonáriumból tudhatjuk meg, hogy a húsvéti vesperás eleje nem a szokásos bevezető *Deus in adiutorium* fohással indul, hanem a miséből vett Kyriével (Kyrie paschale). A folytatást már a processzionálék is közlik. A vesperás három zsoltára után (ps. 109 *Dixit Dominus*, ps. 110 *Confitebor*, ps. 111 *Beatus vir*) következik a mise graduáléja²⁶ (*Haec dies*) és allelujája (vagy *Pascha nostrum* — ez a verzus jelenik meg a húsvéti zsolozsmahórákban).²⁷ Ezt követi a *Magnificat* a megfelelő antifónával, majd egy könyörgés. A *Vidi aquam*²⁸ antifóna verzus nélküli eléneklésével indul el a körmenet a keresztkúthoz. A kút körüli elhelyezkedés rendje megegyezik a vigliában leírtakkal, ezért a legtöbb kódex csak utal rá. A II.a.25 itt írja le részletesen a rendet, a II.a.31 függelékében viszont egy rajzot találunk, mely a jelen tanulmányt is illusztrálja.²⁹ A keresztkútnál a korátorok kezdik a *Respondens autem angelus* antifónát, melyhez a 112. zsoltár (*Laudate pueri*) kapcsolódik. Ezalatt a főpap ülve marad, majd a zsoltár befejeztével (ez valószínűleg az antifóna ismétlését jelenti) föláll és a következő zsoltár alatt megkerüli a keresztkutat. A vesperás következő zsoltára a 113. (*In exitu Israel*), melyhez a *Cito euntes* antifóna kapcsolódik. Az utolsó zsoltár után verzikulusz és oráció zárja le a keresztkút körüli jelenetet, majd a kórusba vissza-

²⁵ Eredete az órómai hagyományhoz nyúlik vissza, ahol háromszoros vesperásnak is hívták, a zsoltárok és a *Magnificat* az egyes stációknál történő ismétlései miatt. (Amédée Gastoué: *Les origines du chant romain*. Paris 1907. 287–299).

²⁶ A legtöbb forrás egyszerűen csak „graduális”-nak nevezi a két tételt. A *Haec dies*-t az MR 191 ceremóniáléja tévesen traktusnak nevezi.

²⁷ Az órómai húsvéti vesperás nagy-allelujájáról ld. még: Bruno Stäblein: „Die Gesänge de altrömischen Graduale”, *Monumenta Monodica* II. Kassel—Basel—Tours—London 1970. 41., 84–97., 109–121; Robert J. Snow: „The Old Roman Chant”, in Willi Apel: *Gregorian Chant*. Bloomington 1958. 484–505; I. Smith van Waesberghe: „De glorioso officio ... Dignitate apostolica”, in *Essays presented to Egon Wellesz*. Oxford 1966. 48–73. Összefoglaló a húsvéti vesperásról: Terence W. Bailey: *The Processions of Sarum and the Western Church*. Toronto 1971. 107–108.

²⁸ Egész húsvéti időben a misét bevezető szenteltvízhintő szertartás antifónája.

²⁹ Valószínűleg több kódexben is meglehetett ez a rajz, vagy legalábbis szerették volna bele-rajzolni, de az illuminátor nem fejezhette be munkáját. Az MR 108 és a Rkp 158 rubrikáiban is találunk utalást erre, de a rajzot magát nem találjuk a kódexek végén. (A Rkp 158 esetében a rajz hiányát a kódex egyébként is töredékes állapota indokolja, a MR 108 jelzetű kódexnél azonban elképzelhető, hogy az illuminátor egyszerűen nem fejezte be munkáját —tehát nem a rajz megsemmisüléséről van szó—, mivel a kódex második felében már az iniciálék is hiányoznak.)

térve a *Christus resurgens*³⁰ responzóriumot éneklük. A kórusba megérkezve ismét verzikulusz és oráció után allelujás *Benedicamus Domino* zárja le az egész szertartást.³¹

Mindkét zágrábi breviárium tartalmazza ugyan a húsvéti vesperás liturgiáját, de a liturgia rendjéből arra lehet következtetni —a graduále és az alleluja mind az öt zsoltár után következik—, hogy mindkét könyv magánhasználatra készült. A körmenet énekeiből mindössze a *Christus resurgens* szerepel bennük, a vesperás lezárásaként.

Húsvét másnapja

Húsvét másnapjának és harmadnapjának körmenete hasonlít a minden nagyobb ünnep miséjét bevezető körmenethez. Egy responzórium (itt: *Dum transisset sabbatum*)³² éneklése közben elmennek az egyik stációs templomhoz, ott énekelnek egy a templom titulusához kapcsolódó antifónát verzikulussal és orációval (itt: *Regina caeli*), majd visszatérnek a székesegyházba egy himnuszszal (itt: *Vita sanctorum*).³³ A stációs templom jelen esetben is a Mária-templom, mely nyugati irányban, és a Szent Ferenc-templom, mely északi irányban mintegy 200 méterre található a székesegyház bejáratától. Mindegyik rubrika „és” kötőszóval említi a két templomot, de ez —ahogyan azt már a húsvétvasárnap nagymise körmeneténél láthattuk— nem jelenti azt, hogy egy körmenet alkalmával mindkét stációs templomhoz el kellett volna menni, hiszen az MR 191 hozzáteszi, hogy „alternatim”, azaz felváltva. Az általános ünnepi körmenet szerkezetéhez képest egyetlen kivételes momentum található ebben a processzióban. A stációs templomban az antifóna után még egyszer elhangzik az ünnepi himnusz: *Salve festa dies*, de ezúttal már csak első versszaka ismételve. Ebben a körmenetben a kéziratos processzionálék csak rubrikában utalnak az 1. tónusú *Regina caelire*, a nyomtatott processzionále azonban kikottázza ezen a helyen az 5. tónusút. Hozzáteszi azonban, hogy amennyiben a processzió a Mária-templomhoz megy vagy pedig rossz idő esetén a templomon belül zajlik, akkor a kis *Regina caeli* éneklendő. Ez a másnap és harmadnap körmenet nem található meg a korai forrásokban, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy korábban nem létezett, mindössze arról lehet szó, hogy a korai források nem processzionálék, ezért csak a nagy ünnepek különleges processzióit tartalmazzák.

³⁰ Kiadva magyarul: *Éneklő Egyház. Római katolikus népénekért*. Budapest 1985. nr. 747; *Népszolozsmák* [Énekes zsolozsma az Esztergomi Breviárium alapján] Budapest 1990. 62.

³¹ Cabrol szerint az órómai liturgia háromszoros vesperását kiegészítő ún. kis-vesperás az, ami fennmaradt a „mai” liturgiában (dom F. Cabrol — dom H. Leclercq: *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*. Paris 1953. XV/2. 2945–2949. c.) Az általa leírt „kis-vesperás” szerkezete valóban hasonlít a fent említett vesperás szerkezetére.

³² Ez a responzórium a húsvéti vigília egyetlen matutinumának utolsó responzóriuma. kiadva: Szendrei Janka — Dobszay László — Rajeczky Benjamin: *Cantus Gregorianus ex Hungaria*. Budapest 1981. nr. 41. (MR 8 Pálos antifonáléból), hanglemezen: *Magyar gregoriánus* 5. nr. 3.

³³ A himnuszról lásd Bruno Stäblein: *MonMon* I. nr. 423., 528. lap, AH 51,85!

Amint az az eddigi felsorolásból látható, a húsvéthoz kapcsolódó körmenetek között sok összefüggést, megfelelést találhatunk. Az egyik megfelelés a keresztkúthoz vonuló körmenet. Mégsem beszélhetünk teljes ismétlődésről nagyszombaton és a húsvétvasárnap esti vesperásban —az énekek sem ugyanazok—, hiszen nagyszombaton a keresztelendőkhöz vonulnak a kúthoz, húsvétvasárnap pedig már a hívők seregével együtt ünneplő újonnan megkereszteltek. Ez a forrás azonban annyira fontos az egyház számára, hogy húsvét egész hetében megtartja az ünnepi körmenetet a keresztelőkúthoz a vesperásban.

A helyszíneknél maradván a másik összefüggés a külső processzió a stációs templomokhoz a nagymisék előtt. Húsvét napján, illetve másnapján és harmadnapján is a zágrábi székesegyház két stációs templomához, a Mária-templomhoz vagy a Szent Ferenc-templomhoz vonul az ünnepi körmenet. A két körmenet énekanyagát a *Salve festa dies* himnusz köti össze. Teljes ünnepélyességgel csak húsvét napján szólal meg, de másnapján is megjelenik első versszaka. Ez a rövidítés nem egyedi a processzionálékban, hiszen általános ünnepi himnusszá válva —szövegmodosításokkal— megjelenik az egyházi év nagy ünnepein: karácsony, mennybemenetel, pünkösd.³⁴

A *Regina Caeli* antifóna is a több ünnepet összekapcsoló darabok közé tartozik. Az egész húsvéti időben, tehát pünkösd nyolcadáig bezárólag ez a Mária-antifóna, mely mennybemenetelre és pünkösdre más-más betoldást kap. A „resurrexit” szó „iam ascendit”-re és „spiritum misit”-re cserélődik e két utóbbi ünnepen. Másik érdekessége ennek a szövegnek, hogy két formában létezik, egy 5. és egy 1. tónusú dallamon. A kódexek az 5. tónusút hívják nagy *Regina caeline*nek, míg az 1. tónusút kis *Regina caeline*nek. Az előbbi az elterjedtebb, ezt jelzi az is, hogy tropus is csatlakozik hozzá: „Alme/Alle Domine”.³⁵

Két másik tétel, melyekről érdemes külön szót ejtenünk, *Cum/Dum rex gloriae Christus* és a *Sedit angelus* antifóna. Magyarországon a húsvéti körmenet általánosan elterjedt antifónái.³⁶ Nálunk a nyugat-európaiaktól eltérő dallamváltozat élt, a Pray kódextól kezdve —amint láthatjuk—, egészen a XVIII. század végéig.³⁷

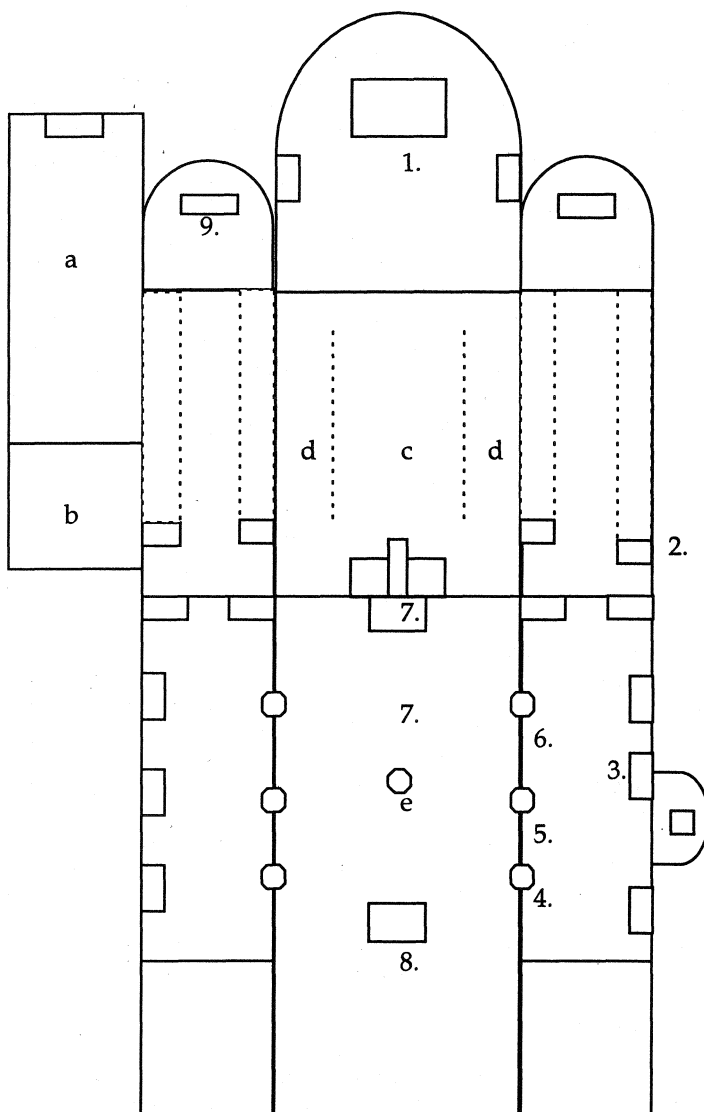
(A táblázatban szereplő lapszámok a fölöttük lévő tételre vonatkoznak.)

³⁴ Erről a témáról lásd még *MonMon* I. XII. lábjegyzet, 617!

³⁵ A *Regina caeli* közép-európai elterjedtségéről és tropusáról ld. Charles E. Brewer: „Regina celi letare / Alle Domine: From Medieval Trope to Renaissance Tune”, *CANTUS PLANUS — Papers read at the third Meeting, Tihany, Hungary, 19–24 September 1988*. Budapest 1990. 431–448. Egy belső tropusokkal is rendelkező változat található meg az MR 10 intonárium 164^v–165. lapján (tehát nem a főrészen, hanem a függelékben), kiadva: Szendrei Janka — Dobszay László — Rajeczky Benjamin: *Cantus Gregorianus ex Hungaria*. Budapest 1981. nr. 56.

³⁶ Kiadva: Szendrei Janka — Dobszay László — Rajeczky Benjamin: *Cantus Gregorianus ex Hungaria*. Budapest 1981. nr. 45., 47., hanglemezen: *Magyar Gregoriánus* 5. A/5., 8.

³⁷ Ld. Rajeczky Benjamin (szerk.): *Magyarország zenetörténete I. Középkor*. Budapest 1988. 407., továbbá magyarországi előfordulásairól: Szendrei Janka: „A magyar középkor hangjegyes forrásai”, *Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez I*. Budapest 1981. 160., 86. jegyzet, továbbá Mezey László: „A Pray-kódex keletkezése”, *Magyar Könyvszemle* 87 (1971) 211–213!

1. Ara maior, 2. S. Magdalene, 3. S. Ursulae, 4. S. Nicolai, 5. Smae Trinitatis, 6. S. Barbarae, 7. Smae Crucis, 8. S. Michaelis Archangeli, 9. S. Ladislai
a) Exterior sacristia, b) Sacristia interior, c) Chorus cleri cathedralis, d) Stali(!) canonicorum, e) Lapis in quo aqua lustralis servatur

1. ábra. A zágrábi székesegyház alaprajza.

MR 133	MR 10	1511
Sabbato Sacro officians cum ministris et processione cereis non accensis et thuribulis sine igne hora debita procedat ad benedicendum ignem, legendo <i>Quindecim gradus</i> . Quibus finitis incipiat sic. <i>Christus factus est ... Orationes ...</i> (benedictio ignis) Ignis autem consecratus aqua benedicta aspergatur et duo chorarii redeundo in chorum cantent hunc ymnum (choro respondente)	Hoc die sancto mane hora debita primo loco fit consecratio ignis illo ordine, quo in missali continetur. Cantor tamen sollicite preordinet, ut pontifex de sacristia procedat ad benedicendum ignem cum plena et parata processione, videlicet cum ministris acolitis, ceroferariis, thuribulo, crucibus et aliis ad id necessariis, nec volvantur hinc inde (10 betűhelytől), sed cum reverentia procedant et peragant ipsam ignis benedictionem. Qua peracta intrent chorum choratoribus cantantibus hymnum <i>Inventor rutili</i> et choro repetente primum versum eiusdem hymni.	Sabbato Sacro officians cum ministris et processione cereis non accensis et turribulis(!) sine igne hora debita procedant ad benedicendum ignem, legendo <i>Quindecim gradus</i> , circundo ignem sine <i>Gloria Patri</i> . Quibus finitis incipiat sic. <i>Christus factus est ... mortem autem crucis</i> . Orationes. Benedictio incensi. Ignis autem consecratus aqua benedicta aspergatur, et duo chorarii redeuntibus (!) in chorum cantent hymnum, qui sequitur, choro repetente postquemlibet versum, ut supra, usque ad finem.

INVENTOR RUTILI

MR 133 93'	MR 10 49' (rubr)	1511 84'	VII-104 24'
... Tunc ordinentur cruces et vexilla et evangelium et capsula et sacrum oleum et crisma et reliqua ad benedictionem fontis necessaria. Deinde officians cum cuncto clero et omni ornatu ecclesie procedat ad fontem sustentatus a presbiteris duobus vel dyaconibus (!), et duo cerei portentur ante eum diaconi (!), usque dum omnia finiantur. Letania septena dicitur et versus ymno (!)	Interim autem pontifex cum ministris ascendat ad altare maius, reliqua autem pars processionis, puta ceroferarii, thuribularius et qui cruces deferunt, ac duo acoliti ligatis vasibus, quorum primus ampulam (!) sacri chrismatis et secundus ampullam sacri olei in manibus tenentes, stent reverenter in medio chori. Quibus omnibus in ordine positus diaconus accedat ad locum consuetum, puta ubi solet dici epistola, et benedicat cereum cantando voce resonanti: <i>Exultet iam angelica</i> . Cereum autem et thus teneat iuxta eum unus clericus. Quo benedicto stetur cum eo inter duos acolitos predictos. Post hec immediate dicantur prophecie: scilicet <i>In principio creavit</i> usque ad finem, sicut in missali et graduali est descriptum. Quibus finitis pontifex cum tota processione et clero descendat ad consecrationem fontis choratoribus cantantibus	Tunc ordinentur cruces et vexilla et evangelium et capsula et sanctum oleum et crisma et reliqua ad benedictionem fontis necessaria. Deinde officians cum cuncto clero et omni ornatu ecclesie procedat cum processione ad fontem sustentatus a presbiteris duobus vel dyaconibus, et duo cerei portentur ante oleum cantantibus in eadem processione chorarii hymnum infrascriptum. Et officians cum ministris etc. circuat fontem.	Finitis prophetis descendat pontifex ad consecrandum fontem cum ministris processionaliter, choratoribus cantantibus sequentia:

VII-104	MR 108	II.a.25	MR 191	II.a.31	RKP 158	nyomtatott
Sabbato Sacro post consecratio- nem ignis in reversione cantent cho- rarii, repe- tente choro sequentem hymnum	Sabbato Sancto post consecratio- nem ignis in reversione cantent cho- rarii hymnum sequentem	Sabbato Sacro post consecratio- nem ignis in reversione cantent cho- rarii, repe- tente choro sequentem hymnum	Sabbato Sancto post consecratio- nem ignis in reversione cantent cho- rarii, repe- tente choro sequentem repetente choro	Sabato (!) Sacro post consecratio- nem ignis in reversione cantent cho- rarii, repe- tente choro hymnum sequentem	Sabbatho post conse- crationem ignis in re- versione cantent cho- rarii, hymnum (!) sequentem choro repe- tente	Ingrediente clero ecclesiam media octava lectisque continuo horis fit benedictio ignis iuxta praescri- ptum ceremoni- alis. Qua finita in reditu processio- nis ad chorum

INVENTOR RUTILI

MR-108 21'	II.a.25 26"	MR 191 46	II.a.31 30"	RKP 158 24"	nyomtatott 62
Finitis pro- phetiis de- scendat pontifex ad consecran- dum fontem cum mini- stris proces- sionaliter, choralistis cantantibus	Finitis pro- feciis de- scendat pontifex ad consecran- dum fontem cum mini- stris, et pro- cessio, cho- ratoribus cantantibus	Finitis pro- fetiis de- scendat pontifex cum mini- stris ad con- secrandum fontem, cho- ratoribus cantantibus	Finitis pro- phaeciis de- scendat pontifex ad consecran- dum fontem cum mini- stris in pro- cessione, choratori- bus cantan- tibus	Finitis pro- phaetiis de- scendat pontifex ad consecran- dum fontem cum mini- stris, chora- toribus can- tant proces- sionaliter	Interim archidiaconus (ex offi- cio Varasdinensis) cum mini- stris parat se more solito pro benedictione cerei, eademque secundum continentiam missa- lis peracta, pontifex missam dicturus cum adstantibus et ceroferariis accedens ad altare legit prophetias, quas in choro digniores ex canonicis in plu- viali albo decantant. Finita au- tem ultima prophetia exeunt choratores ad solitum suum locum, quos subsequuntur crucigeri, thuriferarii, duo cum sancto chrismate et oleo cathe- cumenorum; dein parochus capitularis portans fusorium vacuum velo coopertum cum portitore cerei. Qui omnes ante gradus inferiores sanctuarii ita sese collocent, ut parochus cum portitore in medio eorum
maneant, reliqui ad latera eorundem hinc inde, prout venerunt, subsi- stant. Demum pontifex dicta oratione cum reliquis de clero processio- naliter procedit ad benedictionem fontis, praecedentibus crucigeris, choratoribus vero sequentem intonantibus					

REX SANCTORUM ANGELORUM

MR 133 96'	MR 10 49' (rubr)	1511 91''	VII-104 24''	MR 108 21'
—		—	—	—

... TOTUM MUNDUM ADIUVAT

MR 133 96'	MR 10	1511 91''	VII-104 24''	MR 108 21'	II.a.25 27'
—	Et choro repetente primum eius ver- sum, ut in gradu- ali continetur.	choro repetente. Hunc versum sequentem dicat solus officians tribus vicibus.	choro semper repetente. Dicatur iste sequens versus tribus vicibus.	choro semper repetente. —	— Dicat hunc ver- sum officians tribus vicibus.

... FAC IN TERRA

MR 133 96'	MR 10 —	1511 92'	VII-104 25''	MR 108 22'
—		—	—	—

... UT LAETETUR MATER

MR 133 96'	MR 10 —	1511 92'	VII-104 25''
Deinde offici- ans dicat <i>Pa- ter noster. Credo. V. Do- mine apud (!) te est fons vite ... Domi- nus vobiscum. Et cum spiritu tuo.</i>	Et dum per- venerit ad fontem, ponti- fex cum mini- stris et pro- cessionem su- per praedictis mo- re solito cir- cuat ipsam fontem. ¹	Deinde officians dicat <i>Pater noster. Credo in unum Deum. V. Domine apud te est fons vite. Et in lumine tuo videbimus lumen. V. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Oremus. Oratio: Omnipotens sempiterna Deus adesto magne pietatis ...</i> ... Finita vero letania dicti chorarii ad missam incho- andam incipiant redeundo ad chorum hoc modo. <i>Kyrie eleison.</i> ... <i>Pax Domini dicitur, sed Agnus Dei non dicitur, nec paxis osculum datur. Interim autem communican- te clero et populo chorarius primus ex aliis incipi- at ad vespas antiphonam All. All. All.</i> <i>Ps. Laudate Dominum omnes gentes sine Gloria.</i>	Interim offici- ans circumeat fontem cum mi- nistris et aliis in processione fon- tis existentibus. Deinde dicat <i>Pater noster</i> et <i>Credo</i> , benedicat fontem.

¹ folytatás külön: MR 10/1.

REX SANCTORUM ANGELORUM

<i>II.a.25</i> 27'	<i>MR 191</i> 47	<i>II.a.31</i> 32'	<i>RKP 158</i> 25'	<i>nyomtatott</i> 65
choro semper repetente	—	—	—	

... TOTUM MUNDUM ADIUVÁ

<i>MR 191</i> 47	<i>II.a.31</i> 32'	<i>RKP 158</i> 25'	<i>nyomtatott</i> 65
choro repetente.	choro repetente.	—	choro replicante totum praecedentem versum.
Dicat hunc ver- sum officians tribus vicibus elevando vocem.	Dicat hunc versum offi- cians tribus vicibus.	Dicatur hic ver- sus a pontifice, ter tono semper in altius crescente.	Pontifex itaque ad debitum locum veniens cum ministris continuo fontem circumeat, praemis- sum hymnum legendo et sequentem versum <i>Fac in terra ter cantando voce in tono crescente.</i>

... FAC IN TERRA

<i>II.a.25</i> 28"	<i>MR 191</i> 49 (<i>Hac</i>)	<i>II.a.31</i> 33'	<i>RKP 158</i> 26'	<i>nyomtatott</i> 65
—	—	—	—	Prosequuntur choratores

... UT LAETETUR MATER

<i>MR 108</i> 22'	<i>II.a.25</i> 28"	<i>MR 191</i> 49	<i>II.a.31</i> 33'	<i>RKP 158</i> 26'	<i>nyomtatott</i> 65
Interim offi- cians circum- eat fontem cum mini- stris et aliis ibi existi- tibus. Deinde dicat <i>Pater noster</i> et <i>Credo</i> et benedi- cat fontem.	Interim officians cir- cumeat fontem cum mi- nistris et aliis in proces- sione fontis existi- tibus, deinde dicat <i>Pater noster</i> et <i>Credo</i> . Benedi- cat fontem. Eo benedi- cto incipiant choratores litanias. His finitis orga- num sonat ad <i>Kirie</i> (!) Paschale. Dicitur <i>Gloria Paschale</i> . Offertorium. <i>Agnus</i> non dicitur, sed sumpta communione <i>Alleluia</i> ad vespas.	Interim offi- cians circumeat fontem cum ministris et aliis in fon- tis (!) existen- tibus. Deinde dicat <i>Pater noster</i> et <i>Credo</i> et benedicat fontem.	Interim offi- cians circumeat fontem cum ministris et ali- is in processio- ne fontis exi- stentibus, dein- de dicat <i>Pater noster</i> et <i>Credo in Deum</i> (!) Be- nedicat fontem.	Interim offi- cians circum- eat cum mi- nistris fon- tem et aliis ibi existi- tibus. Dein di- cat <i>Pater no- ster</i> et <i>Credo</i> et benedicat fontem.	Prosequitur pontifex tandem benedictio- nem fontis iuxta con- tinentiam missalis.

MR 133	MR 10	1511	VII-104
		Finita antiphona post psalmum incipiat chorarius ad <i>Magnificat</i> antiphonam <i>Vespere autem. Dominus vobiscum. Oremus ... Dominus vobiscum. Ite missa est, si episcopus celebraverit, alias Benedicamus Domino. Et sic missa et vespere simul terminantur.</i>	
	Antequam finiatur hoc responsorium, cantor preordinet, ut processio sit parata hoc ordine, videlicet duo diaconi induti soleniter strictis, quorum unus corpus Domini in ladula eburnea, in qua sepulchro positum fuit, a parte dextra, alter crucem auream consuetam a parte sinistra reverenter in manibus gestantes sub velo in quatuor baculis solito deferri crucibus ... (?) cerofera-riis, thuribulo et aliis necessariis adhibitis. Finito ipso responsorio inmediate procedant processionaliter de sacristia paulatim usque maius altare procedentes aliquibus pueris vociferatis cantantibus antiphonam istam, quae sequitur.		In sacra nocte Paschatis finito in matutino tertio responsorio ministri cortina obumbrati portent de sacristia venerabile corpus Christi ad maius altare, adhibitis cerofera-riis, thuribulo et cantantibus pueris antiphonam.

SURREXIT DOMINUS

MR 133	MR 10 50'	1511 —	VII-104 26'	MR 108 22"	II.a.25 29'
	Qua finita pontifex de manu diaconi recipiat reverenter corpus Domini seu ladula predictam; et stans ante altare maius elevet et ostendat more solito ipsam ladulam ter cantando voce competenti	—	Pontifex reverenter accepta theca de manu diaconi aperiatur (!) et ablutis manibus ponat super patenam corpus Domini. Et stans ante altare vertendo sese magis ac magis ad populum tribus vicibus ostendat venerabile sacramentum cantando	Pontifex reverenter accepta theca de manu diaconi, eam aperiatur et ablutis manibus ponat super patenam corpus Domini stansque ante altare vertendo sese magis ac magis ad populum tribus vicibus venerabile ostendat cantando	Pontifex reverenter accepta theca (!) de manu diaconi aperiatur et ablutis manibus ponat super patenam corpus Domini stansque ante altare vertendo sese magis ac magis ad populum ostendat venerabile sacramentum cantando.

MR 108	II.a.25	MR 191	II.a.31	RKP 158	nyomtatott
<i>Magnificat cum Gloria.</i> <i>Dominus vobiscum. Benedicamus</i> <i>per astantes cum All. Episcopus</i> <i>benedicit. Fit adoratio, completori-</i> <i>um hora quarta ab Alleluia. Lita-</i> <i>niae dicuntur secreto.</i>					
In sacra nocte Paschae finito in matutino tertio responsorio ministri cortina obumbrati portant de sacristia venerabile corpus Christi ad maius altare, adhibitis cerofariis thuribulo et cantantibus pueris sequentem antiphonam.	In sacrari (!) nocte Paschatis finito tertio responsorio in matutino portatur ex sacristia corpus Christi ad maius altare cum cereis, turibulo, cantantibus alumnis antiphonam.	In sacra nocte Paschatis finito in matutino tertio responsorio archidiaconus Kemlek ex officio dalmatica albi coloris indutus ex sacrario sub rubra cortina capsidem cum hostia sacra velo ex collo dependente coopertam ad altare deferat adhibitis cerofariis, thuribulo, et cantantibus pueris antiphonam sequentem.	In sacra nocte Paschatis finito matutini (!) tertio responsorio ministri cortina obumbrati portant de sacristia venerabile corpus Christi ad maius altare, adhibitis cerofariis et thuribulo et pueris antiphonam sequentem cantantibus.	In sacra nocte Paschatis finito in matutino tertio responsorio ministri cortina obumbrati portant de sacrario venerabile corpus Christi ad maius altare adhibitis cerofariis et thuribulo etc. et duobus vociferatis cantantibus antiphonam sequentem.	Conveniente noctis hora, qua resurrectio Domini recolitur institui consuevit archidiaconum (ex officio Kemlek) finito ultimo responsorio in matutino dalmatica coloris albi indutum ex sacrario sub baldachino incedentem sacramque hostiam in caspide signatam velo ex collo dependente cooperta ad altare deferentem praecedunt crucigeri, cerofarii
				cum facibus, duo item pueri vociferati V. <i>Surrexit</i>, ut infra, decantantes, ac thuriferarii. Demum ipse archidiaconus, quem subsequitur dominus custos cum clavicula. Itaque in progressu ad aram maiorem	

SURREXIT DOMINUS

MR 191	II.a.31	RKP 158	nyomtatott
51	34'	26"	69
Pontifex reverenter accepta theca de manu diaconi eam aperiat et ablutis manibus ponat super patenam corpus Domini, stansque ante altare vertendo se magis ac magis ad populum tribus vicibus ostendat venerabile sacramentum canendo, quod sequitur, elevando vocem	Pontifex reverenter accepta theca de manu diaconi, aperiat et ablutis manibus ponat super patenam corpus Domini, stansque ante altare vertendo se magis ac magis ad populum tribus vicibus ostendat venerabile sacramentum canendo, quod sequitur	Pontifex reverenter accepta theca de manu diaconi eam aperiat et ablutis manibus ponat super patenam corpus Domini, stansque ante altare vertendo sese magis ac magis ad populum tribus vicibus ostendat venerabile cantando	Replicat chorus eundem versum. Interim pontifex exceptam ex capsida sacram hostiam ac supra patenam collocatam thurificat; surgensque sinistra patenam et dextera tenens sacram hostiam ter intonet <i>Pax vobis</i>, ut infra, voce in tono crescente, alternatim magis ac magis ad populum se vertendo.

PAX VOBIS

MR 133	MR 10 50' (rubr)	1511 —	VII-104 26"	MR 108 23'
	et choro continuante	—	choro prosequente	choro repente

... NOLITE TIMERE

MR 133	MR 10 50' (rubr)	1511 —	VII-104 26"	MR 108 23'	II.a.25 29"
	Quo finito immediate cantetur <i>Te Deum laudamus</i> . Interim autem vadant omnes ad offeritorium ad crucem, quam diaconus gestat more supra consueto. ²	—	Sequitur <i>Te Deum laudamus</i> , postea laudes cum aliis in officio. Finitis his fit postea processio accensis facibus per templum ad sacristiam cum cantione	Sequitur <i>Te Deum laudamus</i> , postea laudes cum officio. Finitis his fit processio accensis facibus per templum ad sacristiam cum cantione	Sequitur <i>Te Deum laudamus</i> . Finito matutino et laudibus fit processio per templum cantando cantionem

CHRISTUS SURREXIT

MR 133	MR 10 —	1511 —	VII-104 26" (rubr)	MR 108 23' (rubr)
In die sancto Resurrectionis Domini et ab hinc diebus dominicis festivis usque ad octavam Pentecostes exclusive ad aspersionem aque benedictae dicat officians loco <i>Asperges</i> alta voce <i>Vidi aquam</i> .	Post hec immediate dicitur per officiantem <i>Vidi aquam</i> ad aspersionem aque benedictae. Qua finita fit processio sollempnis ad ecclesiam Beate Marie Virginis cum antiphona sequenti.	(In hoc die sancto Resurrectionis Domini ad aspersionem aquae benedictae necessaria require supra in principio huius libri ante kalendarium.)	Et sic finitis his quisque ad sua officia redit. In die Resurrectionis Domini Nostri ad aspersionem aquae benedictae dicatur <i>Vidi aquam</i> , ut notatum fol. secundo. Processio egrediatur ad ecclesiam Beatae Virginis cum antiphona	Dum his finitis quisque ad sua reddit (!) officia. In die Resurrectionis Domini ad aspersionem aquae benedictae dicatur <i>Vidi aquam</i> , ut notatum est ab initio. Processio fiat ad ecclesiam Beatae Virginis cum antiphona sequenti.

CUM REX GLORIAE CHRISTUS

MR 133 —	MR 10 51'	1511 —	VII-104 26" (Dum)	MR 108 23' (Dum)
	Post hec immediate dicitur antiphona sequens sub nota tali.		Immediate subiungatur sequens antiphona.	Antiphona

² Folytatást lásd külön: MR 10/2.

PAX VOBIS

<i>II.a.25</i> 29 ^v	<i>MR 191</i> 51	<i>II.a.31</i> 34 ^r	<i>RKP 158</i> 27 ^r	<i>nyomtatott</i> 69
choro prosequente	choro prosequente	choro prosequente	choro prosequente	choro prosequente

... NOLITE TIMERE

<i>MR 191</i> 51	<i>II.a.31</i> 34 ^r	<i>RKP 158</i> 27 ^r	<i>nyomtatott</i> 69
Sequitur <i>Te Deum laudamus</i> . Postea laudes cum aliis in officio. Finitis his fit processio accensis facibus per templum ad sacristiam cum cantione sequenti.	Sequitur <i>Te Deum laudamus</i> . Postea laudes cum aliis in officio, postea processio per templum ad sacristiam cum cantione	Sequitur <i>Te Deum laudamus</i> . Postea laudes cum aliis in officio. Finitis his fit processio per templum ad sacristiam cum cantione	Dein ultimo data benedictione et choro <i>Te Deum laudamus</i> resonante pontifex thurificata ac in calice debite collocata sancta hostia abluit manus, ante altare flexis genibus, aut pro exigentia temporis in faldistorio cum ministris persistendo, recedentibus interim omnibus, qui ultimo venerant, ceroferariis autem illico revertentibus. Finitis tandem laudibus instituitur processio, cum venerabili more solito per ecclesiam ad sacrarium, pontifice sequentem hymnum intonante.

CHRISTUS SURREXIT

<i>II.a.25</i> 129 ^v (a g)	<i>MR 191</i> 51(d a) (6 vsz)	<i>II.a.31</i> 34 ^v (rubr)	<i>RKP 158</i> 27 (rubr)	<i>nyomtatott</i> 70 (d a) (6 vsz)
In die resurrectionis Domini ad aspersionem aquae benedictae dicatur <i>Vidi aquam</i> . Processio egrediatur ad ecclesiam Beatae Virginis cum antiphona sequenti.	In die Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi ad aspersionem aquae benedictae dicatur <i>Vidi aquam</i> , ut supra in initio notatum est. Processio egrediatur ad ecclesiam Beatae Virginis vel Sancti Francisci pro libitu domini cantoris cum antiphona sequenti.	Finitis his quisque suum officium (!) redit In die Resurrectionis Domini ad aspersionem aquae <i>Vidi aquam</i> , ut supra folio 1. Processio egrediatur ad ecclesiam B. Virginis vel S. Francisci pro libitu domini cantoris cum antiphona sequenti.	Et his finitis quisque ad sua redit officia. In die Resurrectionis Domini nostri ad aspersionem aquae benedictae dicatur <i>Vidi aquam</i> , ut habetur in initio. Processio fit ad ecclesiam Beatae Virginis Mariae cum antiphona sequenti	Congrediatur processio ad ecclesiam Beatae Virginis.

CUM REX GLORIAE CHRISTUS

<i>II.a.25</i> 29 ^v	<i>MR 191</i> 52	<i>II.a.31</i> 34 ^v (Dum)	<i>RKP 158</i> 27 ^r	<i>nyomtatott</i> 71
Immediate subiungatur antiphona sequens.	—	Immediate cantetur	—	antiphona

REGINA COELI

MR 133	MR 10	1511	VII-104	MR 108	II.a.25
—	51' (1. tónus) ³		26 ^p (1. tónus)	24' (1. tónus)	30 ^p (1. tónus)
	Ora pro nobis sancta ... Oracio consueta.		V. In resurrectione tua Christe Alleluia R. Coelum et terram laetentur Alleluia Oremus: Praesta ... ut qui solennitatem ...	V. In resurrectione tua Christe Alleluia R. Coelum et terram laetentur Alleluia Oremus: Praesta ... ut qui solennitatem ...	V. In resurrectione tua Christe Alleluia R. Coelum et terra laetentur Alleluia. Oremus: Praesta ... ut qui solennitatem ...
	Quibus finitis revertatur processio choratoribus cantantibus et choro repetente primum versum sequens.		In reversione cante- tur cum repetitione sequens hymnus.	In reditu cantetur cum repetitione sequens hymnus.	In reversione cante- tur sequens hymnus cum repetitione.

SALVE FESTA DIES

MR 133	MR 10	1511	VII-104	MR 108	II.a.25
	52 ^p		28 ^r	24 ^r	31 ^r
					—

... ECCE RENASCENTIS

MR 133	MR 10	1511	VII-104	MR 108
	52 ^p ⁴		28 ^r	24 ^r
	cum ceteris versibus, prout in capitulari continetur. Et dum processio appro- pinquabit maiori ecclesie, cantetur sequens antiphona et cum ea intrent ad chorum Sancti Ladislai et ibidem cantetur usque ad finem antiphona		In ingressu templi intrando chorum Sancti Ladislai cantetur antiphona	In ingressu templi intrando chorum Sancti Ladislai cantetur antiphona

SEDIT ANGELUS

MR 133	MR 10	1511	VII-104	MR 108	II.a.25
	52 ^p		30 ^r	26 ^r	33 ^p
	Qua finita duo pueri stantes ante altare Sancti Ladislai versa facie ad officiantem dicant se- quentem antiphonam alta voce sic.		Pueri autem alu- mni cantent se- quentem versum ante aram Sancti Ladislai, versa fa- cie ad pontificem.	Pueri cantent se- quentem versum ante aram Sancti Ladislai, versa fa- cie ad pontificem.	Alumni tenui vo- ce cantent sequen- tem versum ante aram Sancti La- dislai versa facie ad pontificem

³ Az 5. tónusú változatot az 50^r oldalon találjuk. Tropusos változata a 164^v–165. lapokon található.⁴ Csak ez a két versszak van benne.

REGINA COELI

MR 191 54 (1. tónus)	II.a.31 35° (1. tónus)	RKP 158 28' (1. tónus)	nyomtatott 73 (1. tónus)
V. In resurrectione tua Christe Alleluia R. Coelum et terra laetentur Alleluia. Oremus: Praesta ... ut qui solennitatem ... In reversione cantetur cum repetitione sequens hymnus.	V. In resurrectione tua Christe Alleluia R. Coelum et terra laetentur Alleluia. Oremus: Praesta ... ut qui solennitatem ... In reversione cantetur sequens hymnus cum repetitione.	V. In resurrectione tua Christe Alleluia R. Coelum et terra laetentur Alleluia. Oremus: Praesta ... ut qui solennitatem ... In reditu cantetur cum repetitione sequens hymnus.	V. In resurrectione tua Christe Alleluia R. Coelum et terra laetentur Alleluia. Oremus: Praesta ... ut qui solennitatem ... Subiungant choratores sequentem versum, quem dein replicat clerus.

SALVE FESTA DIES

MR 191 55	II.a.31 36'	RKP 158 28'	nyomtatott 73
—	—	—	In regressu ad ecclesiam cathedralem sequentia, in quantum absolvi poterunt, assumuntur.

... ECCE RENASCENTIS

II.a.25 31'	MR 191 55	II.a.31 36'	RKP 158 28°	nyomtatott 74
In ingressu templi intrando chorum Sancti Ladislai can- tetur antiphona se- quens. Et tantum fit diebus dominicis ad festum Ascensionis.	In ingressu templi intrando chorum Sancti Ladislai can- tetur antiphona, ut sequitur. Quod fit diebus dominicis us- que ad Ascensionem.	In ingressu templi intran- do chorum Sancti Ladislai cantetur anti- phona se- quens.	In ingressu templi in- trando cho- rum Sancti Ladislai cantetur antiphona.	In ingressu ad ecclesiam cathedralem statio ante aram Sancti Ladislai, ubi unus ex alumnis stans ad medium altaris tenet statuam Christi resur- gentis. Antiphona

SEDI ANGELUS

MR 191 59	II.a.31 38°	RKP 158 30°	nyomtatott 78
Pueri seminaristae cantent sequentem versum ante aram Sancti Ladislai versa facie ad pontificem.	Pueri vociferati cantent hunc versum ante aram Sancti Ladislai versa ad pontificem facie.	Minores seminaristae cantent sequentem versum ante aram Sancti Ladislai versa facie ad pontificem.	Sequentem versum pueri vociferati cantent in cornu epistolae arae eiusdem Sancti Ladislai versa facie ad ponti- ficem.

... CRUCIFIXUM

MR 133	MR 10 53 ^v	1511	VII-104 30 ^v	MR 108 26 ^v	II.a.25 34 ^r
	Et cum ista repeticione intrent omnes chorum, qua finita choratores stantes in sinistra parte sanctuarii versis voltibus ad chorum cantent sic		Intrent chorum et cantores in loco solito dicant	—	Intrent chorum et cantent in loco debito cantores

... RECORDAMINI

MR 133	MR 10 53 ^v	1511	VII-104 30 ^v	MR 108 26 ^v	II.a.25 34 ^v
	—		choro prosequente	—	

ALLELUIA

MR 133	MR 10 53 ^v	1511	VII-104 31 ^r	MR 108 27 ^r	II.a.25 34 ^p
	Quibus peractis incipiatur missa solemniter. Hoc ordine perficitur processio singulis diebus dominicis, quando de tempore agitur, usque ad festum Ascensionis Domini.		Hoc modo perficitur processio etiam dominicis sequentibus usque ad Ascensionem Domini.	Hoc modo perficitur processio etiam dominicis sequentibus usque ad Ascensionem Domini.	Hoc modo perficitur processio etiam diebus dominicis sequentibus usque ad Ascensionem Domini.
	⁵ Post hec immediate dicatur oratio <i>Deus qui hodierna ...</i> Qua finita statim chorarii incipiant <i>Vidi aquam</i> et chorus continuet. Et descendant ad fontem cum tota processione,		Ordo processionis tempore vesperearum ad fontem fit hoc modo. Absolutis in vespere tribus psalmis cum suis antiphonis, dicto itidem graduale et <i>Magnificat</i>	Ordo processionis tempore vesperearum ad fontem fit hoc modo. Absolutis in vespere tribus psalmis cum suis antiphonis, dicto itidem graduale et <i>Magnificat</i> cum anti-	Ordo processionis tempore vesperearum ad fontem fit hoc modo. Absolutis in vespere tribus psalmis cum suis antiphonis, dicto itidem graduale et <i>Magnificat</i> cum antiphona

⁵ lásd külön: MR 10/3.

... CRUCIFIXUM

MR 191	II.a.31	RKP 158	nyomtatott
60	39 ^r	31 ^r	79
Processio intret chorum et domini in loco chororum substantant (!) et cantent, quod sequitur.	Intrent chorum et coratores (!) loco solito decantent <i>Recordamini</i> .	Intrent chorum et cantent in loco debito cantores	Cum hac repetitione intrent chorum. Subiungunt dein choratores cum reliquis sequentem versum.

... RECORDAMINI

MR 191	II.a.31	RKP 158	nyomtatott
61	39 ^v	31 ^r	80
choro prosequente	choro statim prosequente	—	choro prosequente

ALLELUIA

MR 191	II.a.31	RKP 158	nyomtatott
61	39 ^v	31 ^r	80
Hoc modo perficitur processio etiam diebus dominicis sequentibus usque ad Ascensionem Domini.	Hoc modo perficitur processio et in dominicis sequentibus usque ad Ascensionem Domini.	Hoc modo perficitur processio etiam diebus dominicis sequentibus usque ad Ascensionem Domini.	Idem observandum sequentibus etiam dominicis, dum alternatim ad ecclesiam Beatae Virginis et Sancti Francisci egreditur processio, praeterquam quod in processione ad ecclesiam Sancti Francisci instituenda finito responsorio subjungatur antiphona <i>Regina Caeli</i> magnum, infra fol. 82. Quodsi vero processio extra ecclesiam hodie et sequentibus diebus dominicis propter iniuriam temporis institui nequiret, fiet statio prima ante aram Sancti Michaelis eodem modo, quo supra, praeterquam quod dicto per choratores et per clerum replicato V. <i>Salve festa</i> , caeteris praetermissis fiat processio ad chorum Sancti Ladislai cum responsorio <i>Sedit Angelus</i> supra fol. 78 et reliquis inibi expressis.
Ordo processionis tempore vesperarum ad fontem fit hoc modo. Absolutis in vesperis tribus psalmis cum suis antiphonis dicto itidem graduale et <i>Magnificat</i> cum antiphona competente et oratione illius diei descendant ad	Ordo processionis tempore vesperarum ad fontem fit hoc modo. Absolutis in vesperis tribus psalmis cum suis antiphonis dicto itidem graduale et <i>Magnificat</i> cum antiphona competente et oratione illius diei incipiant corarii (!) absque	Ordo processionis tempore vesperarum ad fontem fit hoc modo. Absolutis in vesperis tribus psalmis cum suis antiphonis, dicto itidem graduale et <i>Magnificat</i> cum antiphona competente et oratione illius diei, incipiant chorarii <i>Vidi aquam</i>	—

MR 133	MR 10	1511	VII-104	MR 108	II.a.25
	que tempestive per cantorem parata sit eo ordine quo die hesternus circa consecrationem fontis fuit ordinata. Finito vero <i>Vidi aquam</i> choratores incipiant antiphonam quod sequitur.		cum antiphona competenti et oratione illius diei incipiant choratores <i>Vidi aquam</i> absque versu. Descendant ad fontem stentque circum, prout fuerant sabbato in consecratione. Deinde choratores incipiant antiphonam choro prosequente cum psalmo subscripto, pontifice sedente	phona competenti et oratione illius diei. Incipiant choratores <i>Vidi aquam</i> absque versu. Descendant ad fontem stentque circum, prout fuerant sabbato in consecratione. Deinde choratores incipiant antiphonam choro prosequente cum psalmo subscripto pontifice sedente. Ordinem autem fontis demonstrat figura posita ultimo loco folio huius operis.	competenti et oratione illius diei. Incipiant chorarii <i>Vidi aquam</i> absque versu. Descendant ad fontem stentque circum, prout fuerant sabbato praecedenti in benedictione ignis. Post aram nimirum Sancti Michaelis pontifex, deinde subdiaconus, ceroferarius, crux, turibulum, crisma, cereus, oleum, navicula, crux, ceroferarius, diaconus. Hic ordo benedictionis servatur sabbato
sancto, et per totam octavam Pascae, et sabbato Pentecosten iuxta ritum ecclesiae Sancti Stephani regis Zagrabiensis, ubi venerint ad fontem, choratores incipiant antiphonam choro prosequente cum psalmo subscripto, pontifice sedente.					

RESPONDENS AUTEM ANGELUS + LAUDATE PUERI PS. 112.

MR 133	MR 10 54 ^v	1511	VII-104 31 ^r	MR 108 27 ^r
	Et donec canitur iste psalmus, pontifex cum ministris et processione circuit fontem more solito. ⁶		Pontifex surgit et circuit fontem, quousque cantatur sequens psalmus cum antiphona praescripta.	Pontifex hic surgit et circuit fontem, quousque canitur sequens psalmus.

CITO EUNTES + IN EXITU PS. 113.

MR 133	MR 10 54 ^v	1511	VII-104 31 ^v	MR 108 27 ^v	II.a.25 35 ^r
	Quibus finitis dicatur V. cum oratione consueta.		Finito psalmo dicatur V. <i>Quoniam apud te est fons vitae All. R. Et in lumine tuo videbimus lumen All. Oratio: Concede ... ut qui festa paschalia ...</i>	Finito psalmo dicatur V. <i>Quoniam apud te est fons vitae All. R. Et in lumine tuo videbimus lumen All. Oremus: Concede ... ut qui festa paschalia ...</i>	Quo finito dicatur V. <i>Quoniam apud te est fons vitae All. R. Et in lumine tuo videbimus lumen All. Oratio: Concede ... ut qui festa paschalia ...</i>

⁶ Ezt a szöveget is a 113. zsoltár után jegyezték be.

MR 191	II.a.31	RKP 158	nyomtatott
fontem stentque circum, prout fuere sabbato in consecratione. Deinde choratores ante aram Sanctae Barbarae inci- pant antiphonam cum psalmo subscripto, choro prosequente, pontifice sedente.	versu <i>Vidi aquam</i> . Descendant ad fontem stenque (!) circum, prout fuere (!) sabbato in consecratione. Deinde choratores incipiant antiphonam prosequente choro cum psalmo subscripto, pontifice sedente.	absque versu. Descendant ad fontem stentque circum, prout fuerunt sabato in consecratione. (Cuius fontis ordo invenitur in ultimis huius cantualis.) Deinde choratores incipiant antiphonam choro prosequente cum psalmo subscripto, pontifice sedente.	

RESPONDENS AUTEM ANGELUS + LAUDATE PUERI PS. 112.

II.a.25 35'	MR 191 62	II.a.31 40'	RKP 158 31"	nyomtatott
Pontifex surgit et circuit fontem tempore spal- mus(!) <i>In exitu</i> .	(<i>Laudate pueri Domi- num toni octavi</i>) Iterum choratores in- cipiant antiphonam.	Pontifex surgit et cir- cumit fontem, quous- que decantatur sequens psalmus cum sequenti	Pontifex surgit et circuit fontem, quousque canitur sequens psalmus.	

CITO EUNTES + IN EXITU PS. 113.

MR 191 62	II.a.31 40"	RKP 158 32'	nyomtatott
Sub quo psalmo pontifex surgit et circumit fontem. Finito psalmo dicatur V. <i>Quoniam apud te est fons vitae All. R. Et in lumine tuo videbimus lumen All.</i> <i>Oremus: Concede ... ut qui festa paschalia ...</i>	Finito psalmo dicatur V. <i>Quoniam apud te est fons vitae All. R. Et in lumine tuo videbimus lumen All. Oratio: Concede ... ut qui festa paschalia ...</i>	Dicatur V. <i>Quoniam apud te est fons vitae All.</i> <i>R. Et in lumine tuo videbimus lumen All.</i> <i>Oratio: Concede ... ut qui festa paschalia ...</i>	

MR 133	MR 10	1511	VII-104	MR 108	II.a.25
	Qua finita redeat ad chorum cantando se- quens responsorium.		In reversione responsorium sequens	—	—

CHRITUS RESURGENS v. DICANT NUNC JUDAEI

MR 133	MR 10 54 ^o	1511	VII-104 32 ^o	MR 108 28 ^o / 29 ^o	II.a.25 36 ^o
	V. et oratio consueta. Hoc ordine perficitur officium vesperarum usque ad proximam diem sabbati.		V. <i>In resurrectione tua Christe All.</i> R. <i>Coelum et terra laetentur All.</i> Oremus. <i>Solita quaesumus Domine quos salvasti ... Dominus vobiscum.</i> <i>Benedicamus Domino. All.</i>	V. <i>In resurrectione tua Christe All.</i> R. <i>Coelum et terra laetentur All.</i> Oremus. <i>Solita quae- sumus Domine quos salvasti ... Benedicamus Do- mino All. Deo gra- tias All. All. All. All.</i>	V. <i>In resurrectione tua All. Coelum et terra laetentur All. Oremus. Solita quaesumus Domine quos salvasti ... Dominus vobiscum.</i> <i>Benedicamus Domino All. All.</i>
	—		Feria secunda et tertia ad processionem reponsori- um. His diebus processio egrediatur ad ecclesiam Beatae Virginis et Sancti Francisci, si non fuerit tempus tempestuosum, alias intra ecclesiae parietes peragatur.	Feria secunda et tertia ad processio- nem reponsorium. His diebus proces- sio egrediatur ad ecclesiam Beatae Virginis Mariae et Sancti Francisci, si non fuerit tempes- tuosum.	Feria secunda et tertia ad processio- nem responsorium. His diebus proces- sio eat ad ecclesiam B. V. et S. Francisci. Si fuerit tempus tempestuosum, intra ecclesiam peragatur.

DUM TRANSISSET v. ET VALDE MANE

MR 133	MR 10	1511	VII-104 33 ^o / 33 ^o	MR 108 29 ^o	II.a.25 37 ^o
			Immediate dicatur an- tiphona <i>Regina caeli</i> .	Immediate dicatur an- tiphona <i>Regina caeli</i> .	Immediate dicatur an- tiphona <i>Regina coeli</i> .

REGINA COELI

MR 133	MR 10	1511	VII-104 33 ^o (rubr) ⁷	MR 108 29 ^o (rubr)	II.a.25 37 ^o (rubr)
			V. <i>In resurrectione tua.</i> Oratio: <i>Praesta quesu- mus ... Finita oratione</i>	V. <i>In resurrectione tua.</i> Oratio: <i>Praesta quesu- mus ... finita oratione</i>	V. <i>In resurrectione ...</i> R. <i>Caelum ... All.</i> Oratio: <i>Praesta quae-</i>

⁷ A kéziratos processzionálék itt egyértelműen az 1. tónusú *Regina caelire* utalnak. Az 5. tónusú ezekben a kódexekben csak a rogáció körmenetében szerepel.

MR 191 In reversione canitur responsorium sequens	II.a.31 In reversione sequens responsorium cantetur	RKP 158 —	nyomtatott
---	---	--------------	------------

CHRITUS RESURGENS v. DICANT NUNC JUDAEI

MR 191 63	II.a.31 41'	RKP 158 33'	nyomtatott
V. In resurrectione tua All. Coelum et terra laeten- tur All. Oremus. Solita quaesumus Domine quos salvasti ...	V. In resurrectione tua All. Coelum et terra laetentur All. Oremus. Solita quaesumus Domine quos salvasti ... Dominus vobiscum	V. In resurrectione tua All. Coelum et terra laetentur All. Oremus. Solita quaesumus Domine quos salvasti ... Dominus vobiscum. Benedicamus Domino All. Deo gratias All. All. All. All.	
Feria secunda et tertia die- busque dominicis ad As- censionem usque proces- sio egrediatur ad ecclesi- am Beatae Virginis et San- cti Francisci alternatim, si non fuerit tempestuosum, alias intra ecclesiam per- agatur. Responsorium se- quens feria secunda et tertia.	Feria secunda et tertia ad processionem re- sponsorium. His diebus processio egrediatur ad ecclesiam Beatae Virginis et Sancti Fran- cisci, si non fuerit tem- pestuosum tempus, alias intra ecclesiam peragantur.	Feria secunda et tertia ad processionem re- sponsorium. His diebus processio egrediatur ad ecclesiam Beatae Virgi- nis vel Sancti Francisci, si non fuerit tempestuo- sum, alias intra eccle- siam peragatur.	Feria secunda et ter- tia Paschatis pro- cessio egrediatur ad ecclesiam Sancti Francisci et Beatae Virginis, si per tem- pus licet; alioquin fiet statio ante aram Sancti Michaelis. Responsorium

DUM TRANSISSET v. ET VALDE MANE

MR 191 64 / 65	II.a.31 41" / 42'	RKP 158 33" / 34'	nyomtatott 81
Immediate dicatur antiphona <i>Regina coeli</i> .	*Antiphona dicatur <i>Regina coeli</i> .	Immediate dicatur antiphona <i>Regina coeli</i> .	Antiphona

REGINA COELI

MR 191 65 (rubr)	II.a.31 42" (rubr)	RKP 158 34' (rubr)	nyomtatott 82 (5. tónus)
V. In resurrectione ... R. Caelum ... All. Oratio: <i>Praesta quae-</i>	V. In resurrectione ... R. Caelum ... All. Oratio: <i>Praesta quaesumus fol. 31.</i>	V. In resurrectione ... R. Caelum ... All. Oratio: <i>Praesta</i>	⁹ V. In resurrectione ... R. Caelum ... All. Oratio: <i>Praesta quae-</i>

⁸ A kódexben rossz helyen: a másoló fölcserélte a Vita Sanctorum és a Surgite Sancti rubrikáit.

⁹ Quando autem uno ex his duobus diebus processio egreditur ad ecclesiam Beatae Virginis vel utroque fors propter iniuriam temporis per ecclesiam cathedralem instituitur, subiungatur loco praecedentis hymni *Regina caeli* parvum, supra fol. 73.

MR 133	MR 10	1511	VII-104 <i>Salve festa dies solum primus versus bis, omnia, ut heri.</i>	MR 108 <i>Salve festa dies dicitur, primus solum versus bis.</i>	II.a.25 <i>sumus ... Finita oratio- ne Salve festa primus versus canitur bis.</i>
--------	-------	------	---	---	--

SALVE FESTA DIES

MR 133	MR 10	1511	VII-104 33 ^o (rubr) <i>In reversione autem hymnus sequens.</i>	MR 108 29 ^o (rubr) <i>In reversione vero cani- tur hymnus sequens.</i>	II.a.25 37 ^o (rubr) <i>In reversione canitur hymnus</i>
--------	-------	------	---	---	--

VITA SANCTORUM

MR 133	MR 10	1511	VII-104 34 ^r	MR 108 30 ^r	II.a.25 37 ^o
--------	-------	------	----------------------------	---------------------------	----------------------------

MR 10 Resurrectio Domini — kiegészítés

1. Videat autem cantor aut eius succentor, ut ordine infra notato sint positi circa ipsum fontem. Primo a parte occidentali stet pontifex, iuxta quem a parte dextra diaconus, sinistra subdiaconus locetur, penes diaconum autem unus ceroferarius. Et penes subdiaconum alius ceroferarius habeatur, a parte autem orientali stent acoliti tenentes chrisma et oleum et inter eos cereus magnus facie ad pontificem versa, iuxta acolitos hinc et hinc thuribulum et naviculam, a meridie autem una crux et a septentrionem alia. Istum autem ordinem circa solemnitatem ipsius fontis tenebunt ministri predicti per totam ebdomadam secundum consuetudinem semper observatam. Consecrato autem fonte et cantata letania redeat processio ad chorum cantore inchoante alta voce *Kyrie eleison* pascaliter. Pontifex autem accedat ad altare proseguendo offertorium misse, sicut in missali continetur. In fine autem misse *Agnus* non dicitur, nec *Pax Domini*, sed chorus incipiat alta voce ad vespertas antiphonam, ut sequitur.

*Alleluia. Laudate Dominum
Vespere autem + Magnificat*

2. (Te Deum után)

Postea dicantur laudes, quibus finitis immediate subiungatur graduale

Haec dies 50^r

Post hec chorus *Alleluia* cum suo versu *Pascha nostrum*

antiphona *Et valde mane + Benedictus*

Finita tertia immediate hic et usque ad octavam Penthecostes exclusive loco *Salve Regina* de Virgine Maria Beata dicitur antiphona sequens cum nota ista:

Regina celi 50^r (+*Alle Domine tropus*)

MR 191 sumus, ut supra die prima. Finita oratione Salve festa dies pri- mus solum versus bis.	II.a.31 Post haec Salve festa dies solum primus versus bis, reliqua omnia, ut heri, usque ad Ascensionem Domini.	RKP 158 quaesumus ... Post orationem Salve festa dies primus solum versus bis canitur.	nyomtatott sumus ... Subiungant choratores sequentem versum, quem repetit dein clerus
--	---	---	--

SALVE FESTA DIES

MR 191 65 (rubr)	II.a.31 42° (rubr)	RKP 158 34' (rubr)	nyomtatott 84
In reversione autem ca- nitur hymnus sequens.	In reversione hymnus	In reversione autem ca- nitur hymnus (!) sequens.	In reversione ad ecclesiam cathe- dralem hymnus sequens cum re- petitione primi versi assumitur
		indiferenter, praeterquam quod in processione per eccle- siam instituenda eadem replicatio praetermittatur.	

VITA SANCTORUM

MR 191 65	II.a.31 42'	RKP 158 34"	nyomtatott 84
---------------------	-----------------------	-----------------------	-------------------------

3. (Vesperás eleje 54^r)

Officium vesperarum usque di-
em sabbati proximum non inci-
pitur per *Deus in adiutorium*, sed
simpliciter per *Kyrie eleison* mo-
do, qui sequitur sic
Kyrie (paschale) 54^r

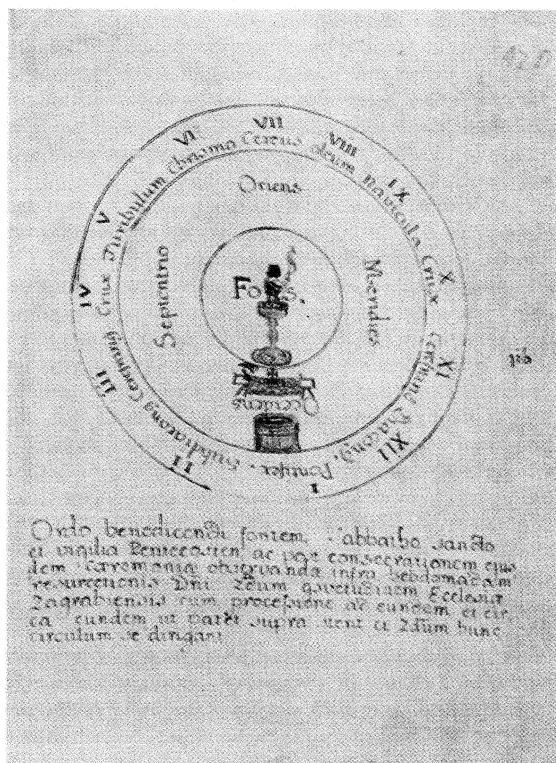
Deinde immediate incipiatur an-
tiphona sequens super psalmos
*Angelus autem Domini ps. Dixit
Dominus* 54^r

Erat autem *aspectus ps. Confite-
bor* 54^r

Pre timore autem *ps. Beatus vir*
54^r

Deinde immediate *graduale Hec
dies, ut supra, et similiter Alle-
luia, ibidem post hec statim se-
quens antiphona*

*Et dicebant ad invicem + Magni-
ficat* 54^v

2. ábra. A keresztkútszentelés rendje (az 1750-es kézirat processzionále ábrája).

Az MR 191 függelékében található ceremóniále

Sabbathum sanctum

31. Mane dato signo in turri crepitaculo hora media octava statim clerus ingreditur ecclesiam. Lectis horis fit benedictio ignis extra ecclesiam, ubi praeparantur sedilia, uti dominica Palmarum. Si Reverendissimus non ordinat, descendit ad chorum per cantorem deductus, et interest coere-
moniis ac sacro usque ad finem dando benedictionem. Canonici sub benedictione ignis et caerei non portant capucia, sed primo post benedictionem caerei eadem assumunt. Caeterum officians ignem benedicturus in pluviali coloris rubri cum adstantibus progreditur per medium chori praecedentibus illum crucibus, choratoribus in rubris pluvialibus, caeroferariis cum candelis non accensis,thuriferariis sine igne, et alumno absque pluviali triangulum portante. Officians ad locum perveniens solus accepta de manu campanatoris face accendit struem vitium ex quatuor partibus, et deinde circumeundo ignem legit alternatim cum adstantibus psalmos graduales, post singulum proiciendo ad ignem granum thuris unum et cruculam unam ex subtili candela factam, quae subdiaconus in pelvicula deportat. Benedictione peracta ignis aqua benedicta aspergatur, et thurificetur carbonibus de igne benedicto adhibitis. Dein accenduntur candelae et triangulum, et campanatores accensos de vitae (!) palmites clero distribuant, demum intonantibus choratoribus *Inventor rutili etc.* Clerus penes cathedram redit ad chorum. [23.]

32. Post benedictionem ignis archidiaconus Varasdinensis stola et dalmatica albi coloris indutus egreditur ad benedictionem caerei Paschalis cum crucibus, caeroferariis (absque choratoribus) cum candelis benedicto igne accensis, thuriferariis cum carbonibus benedictis et caereo, quem maior ex alumnis portat. Haec autem benedictio peragi solet ante aram Sancti Lucae versa facie ad sepulchrum, et diacono hinc et inde adstant statim penes thuriferarius, ultra hos caeroferarius, et dein cum crucibus caereum autem gestans ad partem dextram diaconi stat post thuriferarium. Caereo accenso igne benedicto statim per campanatorem extinguantur omnes candelae circa sepulchrum, et in ara maiori, et denuo igne benedicto accendantur, ita et lampas, recedente ad sacristiam diacono campanator caereum iuxta aram maiorem ex parte evangelii in suo sustentaculo collocet.

33. Completa caerei benedictione pontifex missam dicturus cum adstantibus et caeroferariis absque choratoribus in paramentis coloris albi accedens ad altare legit prophetias, quas domini a digniori incipiendo in choro decantant in pluviali albo. His finitis exeunt choratores ad locum solitum, quos subsequuntur cruces et thuriferarii, dein duo cum sancto chrismate et oleo cathecumenorum, ac parochus capitularis fusorium vacuum velo coopertum portat cum caerei portatore, quem campanator ab altari eidem deferat; qui omnes ante scalas inferiores ita sese collocent, ut in medio eorum maneat parochus cum caerei portatore, reliqui ad latera eorundem hinc inde, prout venerant, subsistent. Tum praecedit clerus ad benedictionem fontis, praecedentibus crucibus. [24.] Et intonant choratores hymnum *Rex Sanctorum*, ad dorsum autem arae Sancti Michaelis praeparari debet cadus cum aqua et sedes pro pontifice, ubi idem benedicens fontem sedet vel stat versa facie ad aram Sanctae Crucis. Domini praepositus, lector et cantor post ipsum occupant locum, reliqui canonici in cancellis ante aras Sanctae Ursulae, Sanctae Mariae Magdalenae, et etiam Sanctissimae Trinitatis. Si Reverendissimus non adsit, choratores ante aram Sanctae Barbarae et alumni cum succentore et praebendariis Sancti Nicolai stant. Pontifex ergo ad praedictum locum veniens statim cum ministris fontem circumeat praemissum hymnum legendo ex missali, quod ante ipsum adstantes praeferant. Circuitio autem ista, usque dum hymnus cantatur, fiat. Porro ubi praescribitur caerei in aquam dimissio, pontifex, sicut in cantando ter *Descendat in hanc uno tono semper altius crescere debet*, ita caereus per ipsum semper profundius in aquam demittendus est. Deinde, ubi rubrica dicit chrisma et oleum in fonte mittendum esse, id non esse intelligendum de aqua in cado, sed fusorium per parochum capitularem delatum eadem aqua impleri debet, et in eodem cum aqua chrismatis et olei commixtio fiat. Litaniae dum cantantur, eadem a pontifice et adstantibus genuflectendo legantur, quibus in *Christe exaudi nos* terminatis statim

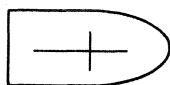
organum sonat, et omnes chorum ordine, quo venerant, ad partem sinistram intrant, et incipit missa a *Gloria* omnibus campanis in turri pulsantibus. Post epistolam domini dicto *Alleluia* sine repetitione statim assumunt versus *Confitemini*, cuius terminato per succentorem ultimo verbo iterum intonat tractum *Laudate* usque ad ultimum verbum exclusive. Ad evangelium solum incensum deferitur. Non dicitur *Credo*, [25.] et sub offertorio organum silet. Praefatio dicitur in tono ordinario. Ad elevationem faces et incensum portantur. *Agnus Dei* non dicitur, neque Pax datur, dicuntur tamen tres solitae orationes *Domine Iesu Christe* etc. Dicto *Pax Domini* etc. statim choratores inchoant vespervas, et psalmi terminantur sine *Gloria Patri*. Postcommunio non dicitur, sed pontifex sumpta ablutione recedit ad locum sessionis, et finito psalmo *Magnificat* iterum accedens ad altare continuat missam, in fine legendo evangelium *In principio* etc. Diaconus vero *Benedicamus* cum uno *Alleluia* cantat. Finita missa domini in capuciis cum reliquo clero adorant Venerabile in sepulchro. A meridie hora tertia fit primus pulsus, et hora quarta clerus intrat ecclesiam. Omissis aliis inchoatur completorium a psalmo *Cum invocarem* etc. In fine psalmorum non dicitur *Gloria Patri*, nec in fine completorii antiphona *Regina caeli* etc., sed dicto *Benedicamus* statim fit adoratio Venerabilis, ad quam reverendissimus circa finem completorii per capellanum advocatus descendit ad ultimum stallum ex parte dextra se ponendo. Litaniae Lauretanae Beatae Virginis ante aram eiusdem tantum legendo sub decursu completorii perficiuntur per duos alumnos cum uno praebendario. Licet hodie Resurrectio hic fieri non soleat, uti alibi, sed de media nocte sepulchrum tamen sub crepusculum noctis e loco suo tolli debet, et Venerabile ex eodem per custodem deferatur ad sacrarium praefere facem cum campanula campanatore.

Dominica Resurrectionis

34. De media nocte dicitur matutinum unius nocturni cum laudibus. Hora undecima noctis fit primus pulsus, et duodecima inchoatur matutinum, in quo finito ultimo responsorio organum silet, et archidiaconus [26.] Kemlek ex officio dalmatica albi coloris indutus ex sacrario sub rubra cortina capsidem cum hostia sacra velo ex collo dependente coopertam ad altare deferat, quem sequatur dominus custos in epitogio et stola cum clavicula; praecedant vero alumni cum crucibus, facibus, duo antiphonam *Surrexit Dominus* cantantes, ac thuriferarii. Excepta a capside hostiam pontifex ad patenam ponat et incenset, surgensque sinistra patenam et dextra sacram hostiam tenens ter cantet magis et magis vocem elevando *Pax vobis ego sum Alleluia*, prima vice parum ad populum se vertendo, secunda vice magis et tertia totaliter, detque benedictionem. Quando fit haec caeremonia, famuli dominorum faces accensas quisque domino suo dederat. Finita benedictione statim dicatur *Te Deum laudamus*. Pontifex vero sacram hostiam ponat ad calicem, et pala cooperiat, et velo obvolvatur albo, et abluat in alio calice manus, tum remanentibus apud altare cum cortina, reliqui alumni cum domino custode praedictam capsidem vacuum reportante ad sacristiam redeant, caeroferarii tamen iterum cum candelis ad altare regrediantur, et ad finem *ps. Benedictus* pro facibus descendant. In laudibus tractus *Haec dies*, ita et ad omnes horas, laudes, vespervas et completorium per totam octavam usque ad sabbathum sequens inclusive terminando in nona. Finitis laudibus fit processio cum luminaribus per ecclesiam ad sacrarium cum Venerabili intonante pontifice ab altari hymnum *Christus surrexit* etc., et in limine sacrarii interioris datur benedictio. Mane sub prima sacristia relucens facibus dictum calicem cum Venerabili ad tabernaculum deferat, dein et ciborium et sacram hostiam post concionem celebraturus sumat. In sacro maturo dicitur introitus *Resurrexi* per totam octavam usque ad dominicam sequentem inclusive cum una [27.] oratione. Primis tribus diebus dicitur *Patrem* etc. magnum et reliquis *Cunctipotens*. Praefatio et *Communicantes* propriae ante maius sacrum post *Asperges* hodie et reliquis festis (exceptis festis Sancti Georgii martyris, cuius ara habetur in hac ecclesia et inventionis Sanctae Crucis, de quo infra) processio fieri solet, si per tempus licet, ad ecclesiam Beatae Virginis et Sancti Francisci alternatim. Quando fit ad ecclesiam Beatae Virginis, responsorium dicitur semper, et *Regina caeli* etc. parvum, quando ad Sanctum Franciscum, tum *Regina caeli* etc. magnum. A meridie, quando Pascha occurrit ante festum Sancti Georgii, clerus intrat ecclesiam

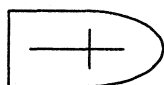
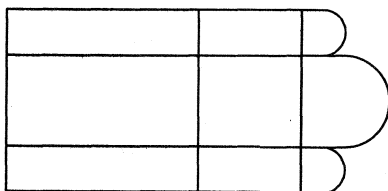
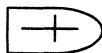
hora secunda, et omissa antiphona *O Sacrum* etc., descendente reverendissimo vesperae inchoantur a *Kyrie Paschali*, sub quo soli choratores exeunt intonantes tres primas antiphonas cum suis psalmis. Deinde dicitur *Haec dies* etc., et pontifex procedit ad altare praecedentibus illum ministris eo modo et ordine, quo in benedictione fontis, nec intonat *Deus in adiutorium* etc., sed e vestigio confert se ad sedem, dictaque post *Magnificat* tantum oratione descendit cum clero ad fontem, ubi decantantur reliqui duo posteriores psalmi cum suis antiphonis, quos choratores intonant ante aram Sanctae Barbarae. Sub ultimo psalmo *In exitu* etc. pontifex cum ministris fontem ordine in superiori circulo exhibito circuit. Finito psalmo dicatur oratio praemisso versu, et redeant omnes ad chorum ordine, quo venerunt. Ante aram caenae Domini cantant domini versum *Dicant nunc Iudaei* etc., dein dicitur oratio et *Benedicamus*. Haec omnia in vesperis per totam octavam usque ad diem sabbathi exclusive sunt observanda. In completorio *Regina caeli* etc., et deinceps usque ad sabbathum ante festum Sanctissimae Trinitatis exclusive.

35. Infra octavam Paschae in ara maiori et Crucis de mane sacra leguntur solita. Deinde feria quarta et sequentibus in vesperis ambo choratores intonant antiphonas, et easdem statim chorus prosequitur.

Ecclesia Sancti Francisci

Ecclesia cathedralis

Ecclesia Beatae
Virginis MariaeEcclesia Sancti
Emerici

3. ábra. A zágrábi székesegyház és a stációs templomok elhelyezkedése.